

Ötszáz éves a magyar

könyvnyomtatás

Több mint félezer évvel ezelőtt történt. Gutenberg Mainzban ki nyomtatta az első, úgynevezett negyvenkét soros bibliát. Nem telt el sokkal több, mint egy évtized, és Svájcban, a Német-Alföldön, Olaszországban egyre-másra alakultak a nyomdák. Kezdetben nem bírták ugyan még a versenyt a kézzel másolt, szép kódexekkel, s az 1460-as évek végén, az 1470-es évek elején számtalan nyomda indult, hogy néhány kiadvány után beszüntesse működését. A nyomtatott könyv, a nagy példányszám azonban — s vele természetesen az olcsóbb ár — már akkor is olyan vonzóerőt jelentett, hogy történelmi méretekben néhány pillanat alatt meghódította Európát.

S ezekben a történelmi pillanatokban a legelső között is ott találni egy budai könyvnyomtató műhelyt. Ötszáz esztendővel ezelőtt, 1473. június 5-én hagyta el a sajtópréséket a *Chronica Hungarorum*, amit irodalomtudományunk *Budai Krónika* néven emleget. Ritka példa egyébként, hogy ilyen pontosan ismerhetjük egy ötszáz éve született nyomtatott könyv megjelenésének az időpontját és készítőjének a nevét. A *Chronica Hungarorum* utolsó oldalán azonban kinyomtatta a mester:

„Finata Buda Anno dni
[MCCCCLXXXIII
in uigilia penthecoltes: per
[Andreas Hess.”

Ki volt ez az *Andreas Hess*, s hogy került Budára, Mátyás király palotájának tőszomszédságába? Nagyon keveset lehet tudni róla, éppen csak annyit, amit a *Chronica Hungarorum* előszavában megírt magáról. Innen tudjuk, hogy Olaszországból jött Budára. Azt már csak gyanítani lehet, hogy német származású volt, s hogy Olaszországban ismerkedett meg a nyomdászattal. A betűmetszés, a betűöntés, a könyvnyomtatás pedáns tudósai csak a mi századunkban nyomozták ki, hogy a római Lauer-nyomdában szerezhetette, kaphatta azokat a betűmatricákat, amelyeket Budára hozott. A meghívást Karai László budai préposttól kaphatta, aki Mátyás király követeként járt Rómában. Hess bizonyára Rómában ismerkedett meg a nyomdával és a nyomdással, akitől feltehetően végkielégítésként — ahogy az akkoriban divatban volt — egy betűkészletet kapott.

Felött Budára, és a ma róla elnevezett tér valamelyik korabeli házában állította fel műhelyét. Ott volt akkoriban a Domonkos-rend székháza is, s ez a rend sokat foglalkozott könyvek másolásával, kiadásával, s a térről hívtt az ötvösök utcája, akiknek a segítségét bizo-

porta fecisse perhibetur: p puer a noy quinq per ipm scramē
exire & intrare satis large potuisset. Facto naq ipēctaculo hū
garorum & grecoy parataq area ad certandum ante portam
urbis. parua hora simul in unū dimicantes: grecus in terram p
hungarum est detrusus. & statim sine mora spiritum exalauit.
quod factum. & calum grecorū Imperator: qui stabat in urbis
ppugnaculo cū cōiuge: p ingēti uerecundia reputantes: facies
auerterūt suas pergentes in palacium. Veruntamē cū hūgari.
censum repetissent: p quo certamē cōmissū fuerat & pugnatū
& dum nilum faceret grecorum Imperator de cēsu postulato:
recesserunt hungari de oblidione ciuitatis: depopulantes totam
gretiam haurientesq ex ea aurum. gēmas & armenta infinita.
sicq ad propria sunt reuerſi Cōmunitas itaq hungaroy cum
suis capitaneis siue ducibus hec & aha huiusmodi usq: ad tēpa
Toxun ducis gefſisse perhibetur.

De generatōne sancti Stephani pmi regis
hugarie: post secudū ingressum de scitia i
pancniā. ac de uita bellis. & morte eiusdē.

Porro Toxun genuit Geycham & Michaelem. Michael
duero genuit caluum Ladizlaum & Vazul. Geycha uero
diuino pmonitus oraculo: ano dnice incarnatōis. d. cccc.
.lx. nono. quēadmodū in legenda sancti Stephani regis scptū
est genuit scm Stephanū regē ex Sarolth filia Gylē. At Rex
Stephanus plures quidē genuit filios. sed iter alios habuit unū
filium nomie Emericum deo amabilem. & hōibus honorabilē.
cuius memoria in benedictione est. Hic autem per inscrutabile
diuini consilii iudicium: raptus est de medio: ne malicia imu
taret intellectu eius. & ne fictio deciperet aiam eius. quēadmodū
de immatura morte scribitur in libro sapientie. Vt ergo a sta
ne apamus. & expolita ne exponāus. quot & quantis uirtutibus
floruerit. & q̄ feruēs in dei seruitio: scūs cōfessor xp̄i Emericus

Egy oldal a Budai Krónikából

nyára igénybe kellett vennie hibás betűinek újrametszésénél. Mátyás király azonban, akinek világhírű Corvina-gyűjteménye akkoriban már együtt volt, nem vette pártfogásába, jöllehet a világ sok nyomdájából kapott tiszteletpéldányt, becsülte már a nyomtatott könyvet is. A történettudósok úgy vélik, Viéz János és Janus Pannonius összeesküvése nyomán ebben az időben elhidegült az országban tartózkodó olasz humanista mesterektől is: ez is közrejátszott abban, hogy Hess nem támogatta.

A nyomdász úgy gondolhatta: a legkelendőbb portéka az lesz, ha a magyarok történetét, históriáját adja közzé először — utólagos becslések szerint mintegy négyszáz példányban —, hogy nyomdája tekintélyét megalopozza, s üzletileg is rentábilissá tegye. Nem tudni, végülis „hogyan fogyott” a *Chronica Hungarorum*, de az tény, hogy ezen a könyvön kívül mindössze egyetlen terméke hagyta még el a nyomdát. S még 1473-ban vagy 1474-ben megszűnt a budai könyvsajtó. Ettől a pillanattól kezdve Hess András személye is eltűnik az idő homá-

lyában, s mint ahogyan római tartózkodását megelőző éveiről, úgy a budaiakat követőkről sem tudunk semmit. Vannak olyan feltételezések is, amelyek szerint a nyomda éppen Hess András halála miatt szűnt meg.

A *Chronica Hungarorum* négyszáz példányából mindössze tizet őriznek a világ legnagyobb múzeumaiban, könyvtáraiban, mint az ősnymtatványok egyik legértékesebb darabját, Magyarországon két példány van: az Országos Széchényi Könyvtárban, illetve a Budapesti Egyetemi Könyvtárban. S most hamarosan ismét sok példányt lehet majd vásárolni belőle. Ha nem is az eredetiből, de az eredeti pontos másából, facsimile kiadásából, amit a Helikon Kiadó jelentet meg, méghozzá a latin nyelvű *Chronica Hungarorum* magyar fordításával együtt.

1973. június 5-ére, pontosan 500 évvel az eredetinek a megjelenése után, a könyvet szerető és tisztelő magyar kulturális élet így tiszteleg Hess András és a magyar könyvnyomtatás múltja előtt.

Bernáth László